

Bart Van Camp en zijn collega bestuderen de nachtvinders in het Vlaams-Brabantse Bertem.

Natuur buiten de lijntjes

Topnatuur beschermen we in reservaten. Maar is dat de beste strategie? Ook daarbuiten vestigen zich planten en dieren. En minder aabare soorten, zoals nachtvlinders, leveren ons evenzeer diensten die onbetaalbaar zijn. **Bart Van Camp**

Op een frisse aprilochtend staan we in de tuin van *Eos*-eindredacteur Liesbeth Gijssel voorovergebogen over de nachtvlinderval die we de avond voordien opstelden. Het resultaat is niet meteen spectaculair. Op de tuinmuur zit een zwartkamdwergspanner (*Gymnoscelis rufifasciata*). In de lichtval zit een dennenuil (*Panolis flammea*), een voorjaarssoort. Voor een aprilnacht is dat een magere vangst. Zelfs voor de vangstplek - een stadstuintje van enkele vierkante meters met daarrond metershoge muren - is dat weinig. Maar de lente begon koud, en veel voorjaarssoorten zitten achter op schema. Op een zwoele, windstille en pikdonkere zomernacht zitten er wel honderden nachtvlinders in een val, in vele tientallen soorten. Maar gelukkig is de dennenuil in het tuintje van Liesbeth een ware schoonheid met zijn scherp afgetekende steenrode, witte en roestkleurige tekening.

De vangst is een voorproefje voor de eerste Vlaamse Week van het Insect, begin juni. Dan stelt vlinderwerkgroep Thecla ook in heel wat andere tuinen haar vallen op. Daarmee willen we aandacht vragen voor de vaak vergeten onderkant van ons natuurlijk systeem.

Nachtvlinders zijn bij uitstek geschikt om dat verhaal te brengen: motten zijn onbekend, onbemind, of verkeerd begrepen. Maar ze maken, net zoals zoveel andere organismen met een lage aabaarheidsfactor - van aaltje tot zwamvlok - deel uit van de fundamentele basis van onze ecosystemen. Zo zijn nachtvlinders een belangrijke voedselbron voor vleermuizen, terwijl hun rupsen op het menu staan bij

opgroeïende kool- en pimpelmezen. Voor sommige planten, zoals de avondkoekoeksbloem, zijn nachtvlinders de enige bestuivers.

Met 2.500 soorten vertegenwoordigen nachtvlinders een van de grootste soortengroepen in Vlaanderen. Maar voor de meeste mensen blijven het 'motten': ze zijn bruin en harig, en ze vreten gaten in kleren. Door nachtvlinders uit het donker te halen, willen we de verrassende schoonheid tonen van soorten met heerlijke namen als oosterse schone, prachtpurperuiltje, sergeant-majoortje en naaldkunstwerkje.

Landbouwgebied

Waarom zouden we aandacht vragen voor ogenschijnlijk niet-bedreigde soorten? De meeste nachtvlinders in het landbouwgebied vinden hun voedsel in restjes natuur in landbouwgebied: hagen en houtkanten, bermen van veldwegen, bomenrijen, grachten en prikkeldraadrugtes. Slechts enkele soorten trekken het met landbouwgewassen. Bij een steekproef in een tuin op het Vlaamse platteland vingen we vijfhonderd soorten nachtvlinders. Maar zeldzame soorten waren daar nauwelijks bij, afgezien van enkele soorten die toevallig erg ver waren uitgezwermd. Veel gewone soorten dus in een gebied dat bestemd is voor landbouw, waarbij die kunnen overleven als er tenminste een minimum aan natuur is (in deze steekproef bedroeg de oppervlakte aan natuur drie procent van het landbouwgebied).

▲ De dennenuil, een voorjaarssoort, was de enige nachtvlinder die op de mottenval in het stadstuintje afkwam.

▲ Een fel schijnsel lokt motten naar de nachtvlinderval in de tuin van *Eos*-eindredacteur Liesbeth Gijssels.

Een nog niet gepubliceerd onderzoek dat Natuurpunt Studie uitvoerde in 2013 en 2014 bevestigt die relatie tussen nachtvlinderdiversiteit en de aanwezige ecologische infrastructuur in onze landbouwgebieden. We vingen gedurende twee jaar meer dan 11.500 nachtvlinders op 160 meetpunten in 18 verschillende weide- en akkerlandschappen van Vlaams-Brabant, en vergeleken de resultaten met een nauwkeurige landschapsinventaris. In kleinschalige, traditionele landbouwgebieden bleken veel meer nachtvlinders, en veel meer verschillende soorten, voor te komen dan in grootschalige en open gebieden. Vooral houtkanten, hagen, bomenrijen, beekoevers, bermen, taluds en trage wegen - natuur die een lijn trekt door het landschap - blijken de dieren aan te trekken. De biodiversiteit in het Vlaamse landbouwgebied gaat helaas snel achteruit. De veldleeuwerik, de geelgors en de huiszwaluw zijn maar enkele van de soorten die vroeger in groten getale voorkwamen, maar nu te boek staan als kwetsbaar of bedreigd.

Motten zijn onbekend en onbemind. Maar ze maken deel uit van de basis van onze ecosystemen

Landbouwgrond wordt bebouwd, landbouwpercelen samengevoegd, de gewassen efficiënter geproduceerd, bewerkt en geoogst. De streepjes natuur op de perceelsranden verdwijnen zienderogen. 'Net die restanten zijn zo belangrijk voor het overleven van vele gewone soorten', zegt Alwin Loecx van Regionaal Landschap Pajottenland en Zennevallei. 'Vele soorten vind je alleen in landbouwlandschappen met kleine landschapselementen zoals hagen, bomenrijen,

hoogstamboomgaarden en holle wegen. In onze akkers en graslanden enten vele soorten zich op de perceelsranden. Als je raakt aan dat netwerk van kleine landschapselementen, raak je aan de bestaansredenen van natuur in het landbouwgebied. Bacteriën, schimmels en motten zijn niet altijd zeldzaam of sexy, maar het zijn belangrijke organismen in tal van fundamentele ecologische processen. Ze vormen het voedsel voor andere soorten of zijn onmisbaar in de afbraakketen of de stikstofcyclus.'

Focus op natuurgebied

In hoeverre is de focus op reservaten, zeldzame soorten en bedreigde leefgebieden zinvol als de kwaliteit van de rest achteruitgaat? 'Ecosystemen zijn ingenieus met elkaar verbonden', zegt Ignace Schops, voorzitter van Euro-parc, de grootste Europese organisatie van beschermde natuurgebieden. 'We zien vaak alleen de zichtbare soorten, maar daarachter zitten complexe relaties en processen. Door enkel de topnatuur te beschermen maakt men een zware, mogelijk onherroepelijke systeemfout.' Maar waarom focussen we zo graag op zeldzame soorten? 'We hechten nu eenmaal meer waarde aan zeldzame en spectaculaire soorten', meent Johan Braeckman, hoogleraar wijsbegeerte en milieufilosoof. 'Een zeldzame postzegel, een eerste druk van een belangrijk manuscript, een bak Westvleteren: we vinden dat belangrijker dan die gewone postzegel of dat gewone boek of biertje waarvan er vele bestaan. Het zeldzame springt eruit.' Maar ergens loopt die redenering mank, aldus Braeckman: 'Postzegels zijn niet met elkaar verweven, het bestaan van de ene is niet afhankelijk van dat van de andere. We kunnen het ons daarom permitteren om veel over te hebben voor dat eneogenschijnlijk bijzondere exemplaar. In de natuur is dat anders. De kracht van het netwerk is belangrijker dan datgene wat ons om subjectieve redenen bijzonder toeschijnt. Als we maatregelen moeten treffen om de biodiversiteit zo goed

mogelijk te behouden, dan gaan de middelen beter niet naar de soort met de hoogste aaibaarheidsfactor. Ze moeten gaan naar structurele maatregelen.'

'We moeten inzetten op topnatuur én op alledaagse natuur', vindt ook evolutiebioloog en wetenschapsjournalist Dirk Draulans. 'Biodiversiteit mag een doel op zich zijn, ook al omdat die garant staat voor een aantal ecosysteemdiensten zoals ontspanning voor steeds meer mensen. Maar er moet nog veel gebeuren om 'gewone natuur' aantrekkelijk te maken, bijvoorbeeld door landbouwpraktijken aan te passen aan andere dieren en planten dan die waar de landbouwer in geïnteresseerd is, en door tuinen (gedeeltelijk) te laten verwilderen, waardoor ook zij aan waarde winnen (zie 'Uw tuin als natuureservaat').'

In Vlaanderen heeft de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) als doel om de omgevingskwaliteit van het platteland te verbeteren. 'De VLM gebruikt het concept ecosysteemdienst impliciet al vrij lang in haar projecten', benadrukt VLM-woordvoerder Paul De Ligne. 'Bij het opmaken van bijvoorbeeld ruilverkavelingsplannen (waarbij landbouwgronden worden herschikt tot grotere, aaneengesloten stukken, red.) gaan we na hoe en waar we kleine landschapselementen kunnen behouden of inpassen in de nieuwe situatie. Bij landinrichtingsplannen gaat de inrichting van nieuwe recreatieve paden vaak gepaard met de inrichting van landschapselementen of nieuwe natuur. In de toekomst kunnen we bij de VLM nog bewuster nagaan of we extra ecosysteemdiensten kunnen meenemen van bij de aanvang, om zo de kwaliteit van en het draagvlak voor ruilverkavelings- en landinrichtingsprojecten nog te verhogen.'

Een goede zaak, vindt Alwin Loecx van Regionaal Landschap. 'Maar elke landelijke gemeente in Vlaanderen telt ook honderden kilometers perceelranden, en die staan niet altijd vol houtkanten en knotwilgen. Vaak is een bramenhoekje of wat ruigte onder een prikkeldraad een ware voorraadkast voor insecten, kleine zoogdieren en vogels in gebieden met intensieve landbouw.' Hoewel we ze meestal niet in één adem noemen met topnatuur, dragen ook de 'vergeten' perceelranden bij aan heel wat ecosysteemdiensten. Dat kan gaan om het voorkomen van erosie, het verhogen van het waterbergend vermogen, natuurlijke plaagbestrijding of het huisvesten van insecten die onze gewassen bestuiven.

'Onze bossen en natuurgebieden moeten voor Europa nog beter scoren, maar wellicht behalen we buiten de natuurgebieden de grootste winst wat betreft ecosysteemdiensten', vertelt Loecx, die zelf in het kleinschalig landbouwlandschap van het Pajottenland woont. Vlinderwerkgroep Thecla ontdekte daar in 2011 de eerste exemplaren van de sinds 1850 in Vlaanderen uitgestorven gewaande zwartvlekgranietmot (*Eudonia delunella*). De rupsen van die nachtvlinder voeden zich met mossen en korstmossen op de stammen van fruitbomen en essen. Landbouw en natuur: het is geen evident huwelijk in Vlaanderen. De landbouwsector verliest (letterlijk) terrein in het steeds verder verstedelijkte Vlaanderen. Er zijn vele claims op de open ruimte: stadsontwikkeling,

Uw tuin als natuureservaat

Privétuinen nemen acht procent in van de ruimte in Vlaanderen. Dat is meer dan alle natuurgebieden samen. Als tuineigenaar kan je dus een wezenlijke bijdrage leveren aan de biodiversiteit. Uit voorlopige resultaten van een lopend onderzoek van Natuurpunt Studie in samenwerking met het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) blijkt dat het aantal vlindersoorten in een tuin voor de helft afhankelijk is van wat er in die tuin staat. De andere helft kunnen we verklaren door het omliggende landschap.

Anders gezegd kan je dus ook in een minder aantrekkelijk landschap, zoals een stad, het aantal vlinders in je tuin verhogen door zelf actie te ondernemen. Zoals het hele jaar door nectarrijke bloemen te voorzien, structuurvariatie in je tuin te brengen, wilde hoekjes met bijvoorbeeld brandnetels te laten staan, gefaseerd te maaien door op sommige stukken gazon een maaibeurt over te slaan, te werken met hagen en inheemse planten, pesticiden te vermijden, enz. De gemiddelde Vlaamse tuin is nog lang geen groene oase. In tuinen liggen dus nog grote kansen voor de natuur, vooral op plekken waar weinig groen is, zoals in steden. Tips voor een natuurvriendelijke tuin kan je onder meer vinden op de website www.wonderlijkwild.be

Wim Veraghtert

infrastructuurwerken, havens en nieuwe wegen, en soms ook natuur. Misschien kan het concept 'ecosysteemdiensten' de maatschappelijke verankering van landbouw nog versterken. Natuur én landbouw kunnen alleen maar winnen bij een gezonde landelijke economie, want beide lijken apart niet meteen de allersterkste sectoren in stadsgewest Vlaanderen. ■

Bart Van Camp is nachtvlinderexpert bij de vlinderwerkgroep Thecla van Natuurpunt. In de week van 30 mei gaan hij en zijn collega's nachtvlinders spotten in de tuinen van bekende wetenschappers en natuurliefhebbers.

▲ Een populierenpijlstaart kruipt tussen graanstengels.